

SAMFUNNSSTYRING / Internasjonalt landbruk

Melk

I Europa drikker vi stadig mindre melk. EU-bøndene fortviler over lave priser, og meieriene er blitt storindustri. Hvem tjener på denne utviklingen? Og hvordan påvirkes norske bønder?

Fra kultur
til industri

Av Nelly Malmanger

redaksjonen@dagensperspektiv.no

Peder Mouritsen er bonde i 18. generasjon. Da han overtok den danske slektsgården i Nørre Nebel i 2002 doblet han antallet melkekyr, fra 140 til 300 dyr. I dag har han 750 melkekyr og tolv ansatte.

Mouritsen er en av hovedpersonene i den tyske dokumentarfilmen, *Das System Milch*, som setter søkelys på globaliseringen av den europeiske melkeindustrien og hvordan de ulike leddene i melkekjeden påvirkes av den stadig mer aggressive konkurransen.

- Vi blir hele tiden presset på pris, sier Mouritsen. - Hele vår eksistens er avhengig av at vi kan produsere en liter melk så billig som mulig og av så høy kvalitet som mulig.

Hos Geiger-familien i sør-Tyskland er problemstillingen den samme. Martin Geiger driver familiegården sammen med foreldrene og sin kone. I løpet av én generasjon har de økt besetningen fra 35 til 250 melkekyr og mener de har nådd grensen for hva deres familiedrevne gård kan tåle. De har investert i melkerobot og har én ansatt.

For dyrene har utvidelsen medført at de ikke lenger får komme ut på beite.

Geiger er ikke i tvil om at det er mye bedre for kyrne å være ute og spise gress, men det blir for ressurskrevende med så mange dyr. Det tar tid å følge og sel se etter dyrene på beitet, og bonden må også bruke tid og penger på å rengjøre veiene kyrne går på. Alt dette blir for dyrt for et gårdsbruk som allerede er presset økonomisk.

I Norge ser vi den samme trenden. Når gårdene

blir større og kravet til effektivitet øker, blir beiting nedprioritert og den norske utmarka gror igjen. Gressing utgjør i dag kun ti prosent av maten norske kyr får i seg, og på de mest industrialiserte gårdene er andelen helt nede i fem prosent.

Men i EU er det ikke først og fremst mangelen på beiting som bekymrer melkebøndene, men derimot de lave melkeprisene som gjentatte ganger har ført til voldsomme demonstrasjoner mot EU-kommisjonens jordbrukspolitik. Melkeprisen dekker rett og slett ikke produksjonsutgiftene til mange av melkeprodusentene. Og dette til tross for subsidiene EU-politikerne tildeler landbruket.

Arne Ivar Sletnes, fagsjef for internasjonale spørsmål i Norsk Landbrukssamvirke, sier til Dagens Perspektiv at i tillegg til at både Norge og EU generelt sett har samme mål for jordbrukspolitikken – på områder som matsikkerhet og beredskap, bærekraftig matproduksjon, økt verdiskapning og næringsaktivitet i distriktene – så har de også det til felles at både norske og europeiske bønder er avhengig av støtte fra myndighetene for å oppnå lønnsomhet i jordbruksproduksjonen.

Mens støtten til norske bønder blir fastsatt på en årlig basis gjennom Jordbruksavtalen, opererer EU med budsjetter for en 7-årsperiode om gangen. I 2019 skal budsjettet for perioden for 2021-27 fremforhandles.

Daglig leder i Agrianalyse, Christian Anton Smedshaug, er ikke optimistisk når det gjelder fremtiden for melkebøndene i EU.

Han tror ikke at avtalen for den kommende budsjettperioden vil føre til noen snuoperasjon i den europeiske jordbrukspolitikken. Tvert imot. Det kommer til å bli flere melkebønder som kom-

Den tyske melkebonden Martin Geiger driver et familiebruk med 250 melkekyr i Baden-Württemberg. Han er fortvilet over den lave melkeprisen.

FOTO: C-EIKON FILMPRODUKTION

mer til å gå konkurs og ikke bare de mindre brukene, men også mange av de mer industrialiserte melkebrukene vil bukke under på grunn av den tøffe konkurransen.

EU-subsidier

Hvert år deler EU ut cirka 450 milliarder kroner i subsidier til europeiske bønder. Uten disse kunne ikke Mauritsen og de andre melkeprodusentene ha drevet butikken sin. Danske Karsten Poulsen – som sammen med to andre bønder driver en økologisk gård med 1600 melkekyr – er ikke i tvil: uten disse direkte utbetalingene fra EU hadde det vært kroken på døra for gårdsdriften.

Martin Häusling sitter som tysk representant i landbrukskommisjonen i EU og er selv melkebonde. Han tar Poulsen sitt resonnement enda litt lenger:

Det er slett ikke bare bøndene som er blitt avhengige av subsidiene.

Like viktig er det at matvareindustrien, søtva-reindustrien og kosttilskuddsindustrien blir sikret billig melk. Uten subsidiene ville den globale eksportstrategien til de europeiske melkeindustri-

Det har gått industri i kinesisk melkeproduksjon; de største brukene har opptil 10 000 melkekyr, som her i Hohhot, i Mongolei-provinsen.

FOTO: C-EIKONFILMPRODUKTION

gigantene som for eksempel Danone, Nestle, Arla og FrieslandCampina blitt ulønnsom. Regnestykket hadde rett og slett ikke gått opp uten pengeoverføringene siden masseindustrien er avhengig av tilgang på billig melk for å lage produkter de kan selge på et konkurranseutsatt verdensmarked. Med andre ord: industrien verken kan eller vil betale det det koster å produsere melken den baserer forretningen sin på.

Så mens ordet overproduksjon lyder som søt musikk i industriens ører, protesterer bøndene. Men til ingen nytte. Landbruksorganisasjonene har kjempet harde kamper for å få økte priser men har alltid tapt.

Også Martin Geiger er frustrert over den europeiske jordbrukspolitikken. Etter hans mening kunne politikerne ha satt en stopper for overproduksjonen for lenge siden, men de vil ikke.

– De vil vi skal levere mer og mer og billigere og billigere melk. Han tror rett og slett at det er meningen at det skal være slik, at det er meieriindustrien og den konsentrerte forindustrien som skal tjene penger, mens bøndene må ta støtten når det går dårlig.

Og fremtiden ser ikke noe særlig lysere ut, hverken for Geiger-familien eller resten av melkebøndene i EU, melder European Milk Board, en interesseorganisasjon for over 100.000 bønder.

2017-statistikk fra seks land viser at melkeprisene er langt fra å dekke produksjonsutgiftene.

I Danmark er gapet på 14 prosent, mens det i Belgia og Frankrike er på 27 prosent. I Tyskland viste de siste tallene fra juli 2018 et underskudd på 20 prosent. For å bøte på situasjonen og forsøke å gjenopprette balansen i markedet har EU de siste årene kommet med flere krisepakker, blant annet i

Den danske bonden Peder Mouritsen driver tre gårdsbruk i Nørre Nebel, med tilsammen 750 melkekyr.

FOTO: C-EIKONFILMPRODUKTION

form av direkte tilskudd og oppkjøp av overskuddsmelk som blir omgjort til tørrmelk og lagret.

I Norge er det landbruksnæringen selv som, gjennom sin markedsregulator-rolle, har ansvaret for at det er forutsigbarhet i prisene og balanse i forholdet mellom produksjon og forbruk av mat. Dette er ifølge kommunikasjonsrådgiver i Norges Bondelag, Elisabeth Sæther, den viktigste forskjellen mellom norsk og europeisk landbrukspolitikk.

– I Norge har vi fortsatt verktøy til å regulere markedene for landbruksvarer, mens man i EU i stor grad har overlatt dette ansvaret til markedskreftene.

Men mange EU-bønder er ikke fornøyd med unionens markedsstyrte landbrukspolitikk. De vil ha flere reguleringer og kvoteordninger. En av disse er 37 år gamle Audrey Le Bivic. Hun driver en gård med melkekyr i Bretagne i Frankrike, og sier til TV-kanalen EuroNews at situasjonen er helt uholdbar. Hun har flere kolleger som har vært så fortvilet over situasjonen at de har begått selvmord – et økende fenomen blant franske bønder ifølge helsemyndighetene i landet.

Hver dag tar to franske bønder sitt eget liv, noe som tilsvarer over 20 prosent flere selvmord i bondestanden enn i resten av befolkningen.

Mest berørt er storfe- og melkeprodusentene. I de øvrige EU-landene er tendensen den samme – bønder som i et forsøk på å oppfylle kravene til økt produktivitet tar opp store lån og kommer inn i en ond sirkel som de til slutt ikke ser noen vei ut av. Le Bivic hevder at situasjonen for melkebøndene er blitt betraktelig verre etter at kvotepolitikken ble fjernet.

– Nå må vi produsere enda mer melk for å være konkurransedyktige. Og prisene bare stuper.

Overproduksjon

Den viktigste årsaken til prisstøpet på melk i EU må vi tilbake til 2015 for å finne, da EU fjernet det nasjonale melkekvotesystemet. Dermed forsvant siste rest av virkemidler for å regulere produksjonen i forhold til etterspørselen. Dette til tross for at statistikken lenge har vist at europeerne drikker mindre melk enn før.

Eller var det nettopp derfor kvoteordningen på melk ble opphevet? Den europeiske meieriindustrien hadde nemlig begynt å se seg om etter nye markeder utenfor Europa. Og det var først og fremst Kina, med sine 1,3 milliarder forbrukere som virket forlokkende. Dermed fikk den europeiske melkeindustrien et vitalt behov for billig råstoff, og det beste middelet for å oppnå reduserte melkepriser var å skape konkurranse mellom melkebøndene.

– Politikerne sa vi ikke skulle bekymre oss for melkekvote lenger, vi måtte bare produsere det vi kunne for kineserne kom til å drikke oss tørre, forteller Martin Geiger.

Men virkeligheten ble en helt annen. Siden reguleringene ble fjernet har Europa nesten druknet i melk. Melk de ikke får solgt.

For ikke bare sammenfalt frislippet med handelskrigen med Russland – noe som førte til boikott av EU-melk i stor skala. Kina importerte også mye mindre melkeprodukter enn antatt, og har også satt i gang med egen melkeproduksjon på industrielt nivå, hvor de største brukene har så mye som ti tusen melkekyr.

Effektivisering og tollvern

Men ikke alle på bondesiden er enige i at EU sin landbrukspolitikk går i feil retning. Ifølge Pekko Pesonen, direktør i Europas mektigste bondeorganisasjon, Copa Cogeca (som representerer de største og mest industrialiserte brukene), finnes det ikke noen fremtid for det europeiske jordbruket dersom konkurransenivået senkes: bare de største og mest industrialiserte vil overleve, mener Pesonen.

Danmark er et godt eksempel på denne utviklingen. I 1987 hadde landet 37.000 melkebønder som produserte 3,5 milliarder liter melk. Melkemengden ligger i dag på samme nivå, mens antall danske melkeprodusenter er redusert til mindre enn en tiendedel. I praksis betyr dette at tusenvis av gårder har blitt nedlagt eller slukt av de større.

I gjennomsnitt har en dansk melkegård 200 kyr mot 26 i Norge.

Til tross for denne betydelige forskjellen viser tall fra Landbruksdirektoratet at utviklingen også i Norge går i retning av en mer effektivisert melkesektor.

Tallet på norske melkebønder er blitt halvert i løpet av de siste femten årene, mens melkeproduksjonen i samme periode har holdt seg stabil, på i underkant av 1,6 milliarder liter.

Norge har i dag cirka 40.000 bønder, og av disse er 8149 melkebønder. I 2003 hadde vi 17.728 gårdsbruk med melkeproduksjon.

Den europeiske jordbrukspolitikken påvirker norsk landbruk og vil fortsatt gjøre det i fremtiden.

– Når melkeprisene i EU synker sammenlignet med prisene her hjemme, så blir det mer lønnsomt for produsenter i EU å selge på det norske markedet, sier Arne Ivar Sletnes i Norsk Landbrukskassamvirke, og henviser til at importen av meieriprodukter fra EU allerede har vokst kraftig de senere årene, særlig for ost, yoghurt og smakssatte melkedrikker.

Det er mye som står på spill for melkebøndene i Norge og EU de kommende årene, ifølge ekspertene. De tror at en av de største utfordringene EU-bøndene står overfor er at budsjetttrammene til jordbrukspolitikken trolig vil skrumpe, blant annet på grunn av at Storbritannia melder seg ut av EU. Når det gjelder hvem som tjener på liberaliseringspolitikken i EU mener Smedshaug det først og fremst er eiendomsinvestorer, industrien og de bøndene som klarer å tilpasse seg den harde konkurransen. For de norske melkebøndene er det viktigste å hindre økt import av melkeprodukter, ifølge Sletnes.

– Da trengs det et så effektivt tollvern som mulig, sier han. /